

A Lánczhid.

Irta Viharos.

Az életnek sajátos budapesti definíciója is van. Ugy szól, hogy az élet olyan, mint a Lánczhid. Senki se tudja, hogy ez a kép hogyan támadt, de jóideig nagyon elterjedt volt. Talán annak az elméskedésnek magacsufolása volt, a mely olyan szentenciákat szípkázott, a melyeknek az ellenkezője is szentencia. Ez a tétel, hogy az élet olyan, mint a Lánczhid, csak olyan elmés és igaz, mint az a másik, hogy a Lánczhid nem olyan, mint az élet. Az e fajta elméskedés az irodalomból kapott át a közönséges beszélgetésbe. Az irodalomban nagy hatása volt, néha egyenesen kábító hatása, s a beszélgetésben is frissítően hatott. Különbösen is megfelelt annak a felsőséges fölfogásnak, hogy az ember semmit se vegyen komolyan, mindenben nevéssen, mert hiszen minden ugyanolyan igaz, mint az ellenkezője. Valamikor elgondoltam, hogy ha a zeneművek kottáit hátulról előre eljátszanák, nem támadnának-e érdekes zenedarabok. Az irodalmi elmésségek ilyen megfordításával megpróbálkoztam és érdekességéről meggyőződtem. Egy neoromantikus vigjáték minden mondasát, minden szentenciáját, minden elmésségét az ellenkezőjére fordítottam, s a vigjáték dialógusa így, hátulról előre nézvést is elmés volt. Még nem is groteszkebb, mint előlről hátrafelé nézvést.

Az az élet-lánczhid hasonlítás szípkorka a budapesti elmésség szípkorkáiból. Nincs értelme s ezért kedves. Demonstráció az egyre csak értelmet követelők ellen. Az elmésség jogának tüntetése az értelem zsarnoksága ellen. Tel-

jesen érthetetlen, hogy miért kell, hogy mindennek értelme legyen. Az okos ember nem érvényesülhetne, ha mindenki mindennek az értelmét keresné; az okosság csak úgy érvényesülhet, ha értelmetlenségekkel dobálózhatik. Az okosság úgy ér el sikert, ha az emberekkel olyant értet meg, a minek semmi értelme sincs. Igen sok művészeti, irodalmi s egyéb sikernek ez a mivolta. Ez az élet-lánczhid hasonlítás lázadás az értelem ellen. Védekezés folyik irodalomszerte a szépséget, vidámságot, könnyedséget rontó elmélyedés ellen. Az a hasonlítás a lázadás és védekezés módszerének és rendszerének sűrített kivonata.

Ez a hasonlítás az új szépnék groteszk nyilvánulása. Mi az új szép? Az, a mi értelem nélkül tetszik. A régi szép se erőszakolta nagyon az értelmességet. Kivált a költői szépség. Tennyson egyszer azt a nagyszerű költői szépséget találta írni, hogy minden pillanatban egy ember meghal s egy ember születik, a mire egyik barátja, híres nagy matematikus, arra kérte, hogy korrigálja ki a versét, mert az a mondása értelmetlen. Hiszen ha úgy volna, hogy minden pillanatban egy ember meghal és egy ember születik, az emberiség nem szaporodna. Szóljon a vers így, hogy minden pillanatban egy ember meghal és 1.317 ember születik. A matematikus versének értelme, a költő versének pedig szépsége volt. Lám, mégis csak szép mondás az, hogy az élet olyan, mint a Lánczhid.

A nagy mondás most egyszerre igazgá lesz. Értelme kerül. A Lánczhidat megújítják. Ime az élet, a folyvást való megújulás, olyan, mint a megújuló Lánczhid. És talán másképp is igaz ez a hasonlatosság. A Lánczhidról kiderült, hogy a lánczai nagyon vékonyak. Vas-

tagabb lánczot neki! Az élet is a lánczok vastagítására törekszik. Ez is elméskedés, ennek is igaz az ellenkezője is. S a Lánczhid megújításánál is szembe kerül egymással az értelem és a szépség. A szépség táborosai keserenek, a miért a Lánczhid nagyszerű arányosságában a megújítás kárt tesz, az értelem erőszakolói azt mondják, hogy a hidnak csakis úgy van értelme, ha járni, közlekedni lehet rajta; már pedig a Lánczhidon a közlekedés attól a nagyszerű arányosságtól veszedelmes lett. A hid vasszerkezete kivéült és megvéült. Rozsda is marja, és vékony is, s a szépséges harmónia leszakadhat. A harmóniás hid szép, s ha nem lehet rajta járni, talán érdek nélkül tetszik, a megújított hid talán nem szép, de közlekedő ut. Amarról írjanak a Tennyson-lelküek, emerről Tennyson matematikus barátai.

A Lánczhidat különben is a számítás alkotta meg. Nemcsak a Clark Ádámé, a szilárdságot számító mérnöké, hanem Széchenyi István grófé, a politikusé is. A nagy államférfi nem is a Dunát akarta vele áthidalni, hanem a kiváltságok és az egyenlőség közt tátongó úrt. Nem is magára a hidra, hanem a hidpénzre gondolt. Ugy tervezte, hogy a Lánczhidon mindenkinek hidpénzt kelljen fizetni. A kiváltságos nemességnek is. A Lánczhidon a demokrácia törtessen előre. Clark Ádám a lánczok vastagságát számítottta, Széchenyi István gróf a politikai és társadalmi hatást. Becsüljük meg a Lánczhid hidpénzét emlékében, és igyekezzünk, hogy szépséges emlékké legyen. Az a hidvám a kötelességegyenlőség jelképezése akart lenni. Széchenyi István gróf úgy gondolkozott, hogy ennek az egyenlőségnek révén bekövetkezik a jogegyenlőség is.

A vámszedés azóta sem szűnt meg, csak megváltozott. Most csak a pesti parton fizetünk vámot. A budai sovíniszták azt mondják, hogy ez Buda megbecsülése: Budára csak úgy mehetni, ha belépődíjat fizetnek, de a budai ember Pestre ingyen mehet. A várospolitikusok a hidvámot meg akarják szüntetni, de a budaiak, az izig-véríg budaiak, a benszülöttek, még a bevándorlottak is, féltik az ő budaiságukat a hidvám eltörlésétől. Zárkózottságukat, magukban maradásukat, egyszerűségüket. Pest már nincs, már teljesen Budapestté lett, de Buda még áll. A budai nem szívesen megy át Pestre, elfogult lokálpatrióta, tele van helyi érdeklődéssel és helyi érdekekkel, s az új budaiak is büszkélkednek vele, hogy Budán laknak. Tul a Dunán, a jó levegőn, a különösségekben, a hová csak hidpénzért lehet jutni.

A Lánchid vámjá máskor is, többször is szerepelt a történelemben. S a történelem mellett, a legendában is. Ugy beszélnek, hogy 1871-ben a magyar kommunisták a gellért-hegyi citadellát meg akarták ostromolni, s hogy az ostromból csak azért nem lett semmi, mert az összeesküvőknek nem volt hidpénzüik, hogy átmelessenek Budára. A híres, szomorú »hütlenségi pör« fiatal rajongóiról tréfálkozik így a mese. A pör egyik hőstől hallottam a mesét. Csapó Zsigmondtól, a kit az összeesküvés idejében Politzernek neveztek, s börtönre is ítélték. Ő volt a pör egyetlen elítélteje. A meséről, mint meséről beszélt, mosolyogva, bohó fiatalságra emlékeztén. Talán csak szimbolizálni akarta az akarások és a lehetőségek aránytalanságát, a mikor tréfálkozva panaszkolta, hogy a magyar kommun diadala a hidpénzen mult. Sokan

voltak az internacionálé magyar hivei. Jobbára fiatalok voltak és sok volt köztük a diák. Maga Politzer is az volt, matematikus, ha jól tudom, technikus; később is a külföldön egyetemekre járt, a mikor nem kellett fogságban ülnie. Németországban is lázadónak tartották, a miért ujságot szerkesztett és beszédekert mondott. Azután hazakerült, itt bebezárták, internálták, majd Párisba ment s ott ujságíró, híres népszónok, népvezér lett. Inkább anarchista, mint szocialista. Talán most is él. Czeldömölkről került az internacionálé tüzébe. Kis iskolásfiú koromban ismerkedtem meg vele, s akkor is izzó felkeltű, szenvedelmes beszédű volt, a mikor nagy-sokára, a nyolczvas évek elején megint találkoztam vele. Izgalmasan tudott csufolódni. A hidpénz meséje is ilyen csufolódás lehetett. A citadellát és a társadalmi rendet az mentette meg, hogy a forradalomnak nem volt hidpénze.

Az internacionálisokat egy ideig csak rendes rendetlenkedő pártoknak tartották, nem veszedelmes kommunardoknak, nem félelmes összeesküvőknek. Csak érdekes szocialistáknak, a kiket már arra való tekintettel, hogy magát a szocializmust nálunk még nem tartották komoly dolognak, mint politikai tényezőt komolyan kellett venni. Odakint bajt okoznak, de idebent talán politikusan foglalkozni kellene velük. S a miniszterelnök, Andrássy Gyula gróf maga érdeklődött iránta, hogy az új politikai alakulatot politikailag kezeljék. Állítólag elment a városligeti Bimbóházban rendezett munkásbálra, hogy a komolybavételt demonstrálja. A fiuknak, Politzeréknek, vörös ing volt a báli frakkjuk, s a gróf hosszasan elpolitizált a vörösinges

bálozókkal. Ez is csak mese. Talán nem is Politzertől hallottam, hanem egyik társától, a kiből azóta tekintélyes gyárigazgató s a középosztály egyik oszlopa lett. Politzer később is idegenkedett a frakttól. Párisban nagy társasággal a köztársasági elnökhöz volt hivatalos. Kék zubbonyban ment az Elyséebe elnöki fogadóestére. Nem bocsátották az elnök színe elé. A forradalmi pózt a köztársasági etikett nem ismerte el, Csapó Zsigmond pedig a maga etikettjéből nem engedett.

A Lánchid Lamberg gróf és Alnoch ezredes révén is bekerül a történelemben. A gróft, a mikor áthajtatott Pestre, a háborgó negyvennyolczas nép a hidon ölte meg. A hid történetének ezzel a véres epizódjával a történelem véres fejezete kezdődött meg. A nagy magyar forradalomnak vérkeresztése történt az osztrák tábornok vérével. S fél évvel később Alnoch ezredes föl akarta robbantani a hidat; nem is sztratégiai okokból, hanem csak azért, hogy a magyar büszkeségben kárt tegyen. A hid megmaradt, néhány vasrésze elszakadt, s a fölrobbant puszkapor Alnochot megölte. Azt a lánchorgonyt fogó kamarát is, a melyben a merényletet megkísérlették, most átalakítják. A diadalmas vasbeton bevonul a Lánchid szerkezetébe is; benne ágyazzák el az új lánczot fogó horgonyokat. Az új lánczoknak az új közlekedés terhével meg kell bírniok. A sok százezer járókelő súlyát, a temérdek kocsit, autót, omnibuszt, talán még a villamos vasutét is, biztosan, mereven kell hordaniok. Vége az impresszionisztikus ingásnak, lengésnek; a hid, ha hid, ne inogjon meg minden nagyobb hatástól, hanem viselkedjék mereven. Ezért merevítik meg a hidtestet, s ezért vastagítják meg a lánczokat.

A hid, a harmónia nemes alkotása, idegenkedett a ritmustól, félt tőle. Katonai csapatoknak nem volt szabad lépésben vonulniok a hidon, a zenét a hidfő előtt abbahagyták, a dobolást is, mert muzsika és dobszó ritmikus járásra nógatta volna a csapatot, a ritmust pedig a hid nem bírta el. A nagy sokaságtól is megingott a hidtest, s a hidon tolongók földindulás-féjét érezték. Ilyenkor a tudákosok az ijedezőket meg-megnyugtatták, hogy a hidat nagy kilengésekre számították. A hid-oszlopoknak nagyokat szabad lengeniök, a hidtestnek pedig még nagyobbat szabad ingania. A kis valóságot a fantázia hatalmassá tódította, s a hidszerkezeti legendától a két hatalmas hidoszlop-kapu ingó-lengő nádszál-nak látszott. Akárhányan látni is vélték, hogy a hidoszlop ingaszerűen ide-odalengett.

A merevített új hidon a ritmus nem lesz tilos. Talán valamelyest kevesebb harmónia lesz a hid új formáiban, de a ritmus szabadon folyhat rajta. Különbben sem bizonyos, hogy a harmónia megsínyli-e azt a néhány centiméternyi lánczvastagodást. Várjunk csak, s bizzuk rá magunkat a megszokásra. Honnan tudjuk, hogy abban a harmónia-látásban mi része volt a harmóniának, s mi része volt a látásnak? Az ember megszokja csunya feleségét, s már nem látja csunyaságát, hanem csak a harmóniáját. A harmónia nagyszerű vizsgáztatás, a beletörődésnek nagyszerű mestere. Várjunk tehát, a míg ki nem alakul az új Lánczhid új harmóniája.

Jó lesz különben is szembeszállni a harmónia követelőzéseivel. Az új statikai lehetőségek, az új szerkezetek hordótehetségei, az új anyagok adta új formák át fogják alakítani az építészeti látást, s vele együtt a harmónia-

látást is. A mi látásunk örökletesen terhelt. A nehézség, a súlyhordás, a biztosság, a szilárdság a régi technikai lehetőségek közt bizonyos képzeteket, meggyőződéseket keltett bennünk. Ezekkel néztük, ezekkel látjuk még ma is az építészeti formákat, s ezzel a nézéssel, ezzel a látással formálódik ki harmóniaérzésünk. Ma már a szilárd vékonysággal nagy terheket tudunk hordatni, ma már hatalmas áthidalásokat szerkesztünk alátámasztás nélkül, ma már új biztosságokról, új szilárdságokról, új hordásokról tudunk. Az új szerkezetekhez alkalmazkodni kell a látásunknak, a biztosságról való elképzelésünknek, s alkalmazkodni kell harmónia-érzésünknek is. Új harmóniák uralkodnak el minden művészetben, mért éppen az építészeten ne érvényesülhessenek, mikor pedig az építészeti új harmónia merő bizonyosságban gyökerезik?

Majd csak szép lesz az új Lánczhid is, ha megszokjuk, vagy ha, a mint a megújítói ígérik, észre sem vehetjük, hogy másféle, mint a régi hid. Mert a Lánczhid a szépsége révén híres. Ez az igazi nevezetessége; az a másik nevezetessége, hogy az európai kontinens legnagyobb merevített lánczhidja, ma már nem dicsőség, hiszen ma a merevítetlenséget elavultságnak tartják. De valamikor technikai szerkezet dolgában is csodaszámba ment. Voltak a kik a világesodák közé sorozták. A világ legnagyobb függő hidja volt. Csak husz évvel később jutott hátrább a hidak sorában, a mikor 1864-ben a bristoli lánczhidat építették. Ennek a hidnak oszlopok közti hosszúsága tizenegy méterrel volt nagyobb, mint Lánczhidunké, de a hid csak gyalogjáróknak szült. S azután megkezdődött az amerikai nagy lánczhidak és kábelhidak építése, s Láncz-

hidunknak be kellett érnie a relativ dicsőséggel, hogy az európai kontinensen a legnagyobb, s hogy itt is csak mint merevítettlen hid hosszúsági rekord-erő. Most azután megmerevítik, s még a szomszédja is, az Erzsébet-hid is eléje kerül. Mert hiszen ennek a támasz közti hosszúsága 290 méter, míg a Lánczhidé csak 203 méter. Milyen kis legények ezek és az angol és az amerikai hidak az új sidney-i függőhidhoz képest, a mely 548 méternyi fog át egyszere!

De szépség dolgában máig is nevezetes a mi régi, elavult Lánczhidunk. Nem is harmónia, hanem monumentalitás nyilvánul benne. Néhány vonal és néhány felület és semmi részlet. Olyan, mintha nem is lehetett volna másképp megalkotni, olyan magától értetődő, olyan parancsoló, olyan szuverénül egyszerű. Már ezért is bizom benne, hogy most sem fogják másképp megalkotni, csak úgy, a hogy lehet. A két kapus-oszlopot nem bántják, a hidfő architektúrája sem változik, a láncz vonala is lánczvonala marad, a láncz mérete, ha meg is nőtt, a függő rudak, ha meg is sokasodnak, a hidtest, ha meg is merevedik, majd csak megalkusznak azokkal a megmaradt, legfőbb, legbeszédesebb, legjellemzőbb hidrészekkel.

A monumentalitást a mérnöktől nem féltém. A mérnök annyira vastagít formákat, a mennyire szükséges, mert számít, s annyira dimenzionál, a mennyire föltétlenül kell, mert a fölöslegesség nem statikai elem. A mérnök kiszámítja a természet követelését, már pedig a természet nem ellenkezik sem a monumentalitással ott, a hol nagy erőket akar érvényesíteni; sem a kecsességgel ott, a hol finomságokat kell nyilvánítania, sem a szinességgel,

a hol festői kábitással akar hatni. A természet nem vét a szépség, a nagyszerűség, a monumentalitás ellen. Csak az építészről féltém az építész alkotáskok monumentalitását. Építész téved bele a brutalitásba, a mikor monumentális akar lenni, építész formál otrombaságot, a mikor nagy pátoszt akar megszólaltatni, építészek szertelenkednek a bádög- és rabitzormótlanságokkal, építészek rakják ki a Gellérthegy szikláit rájuk ragasztott kavicsokkal. A Lánchidat megcsinálta Clark Ádám. ő parancsolta a vonalait, a formáit, a tájéka belefekvését, a harmóniáját: a mérnöki szerkesztés nem döntheti meg a nagyszerű parancsot, csak éppen újból alkalmazza őket. A Lánchid szép lesz ezután is, mert szépnek kell lennie, s mert valami elsőségének meg kell maradnia.

A négy kőoroszlán is vigyáz a hid monumentalitására. A névtelen kőfaragó négy oroszlánja, a melyekhez ugyancsak nem férkőzik semmi megújítás, semmi új dimenzionálás. Még azon a híres fogyatékoságukon sem segítenek, hogy nincs nyelvük. Nyelvetlenül bámulnak bele a sürgés-forgásba. Ez is a lánchidi legendák egyike. A kőfaragómester büszkén mutatta be négy nagyszerű állatját, s az ünneplő sokaság megéljenzte őt és oroszlánjait, a mikor egyszerre csak szemérmetlen sivítással megszólalt egy vargainas, hogy: ujjé, az oroszlánoknak nincs nyelvük. A sokaság elcsudálkozott, azután nevetve reklamálta az oroszlánnyelveket, a mester pedig kétségbeesetten a vízbe ugrott. Van a legendának egy másik változata, a mely szerint a mester a zugó sokaságnak megmagyarázta, hogy mivel az oroszlánoknak nem szabad ordítaniok, ő egyenesen néma oroszlánokat faragott. Nem ugrott a vízbe, hanem hazament, s máig is

élne, ha meg nem halt volna, mint mindenki, a ki egyszer volt, hol nem volt. A mester a mesébe is névtelenül került, a köztudat is beéri a névtelenségével.

A négy oroszlán nagyszerű fenségességgel terpeszkedik el a talapzaton és hirdeti az allegóriák és szimbólumok változhatatlanságát. Ime, a szilárdságok számításának mestere, Clark Ádám, a vas erőbírásának kikutatója, a technikai akarás megszólaltatója, az új lehetőségek megállapítója: az erő allegorizálását csak az oroszlánra bizza. A mikor pedig bizonyos, hogy az oroszlán sem relative, sem absolute nem a legerősebb állat, s hogy éppen annak a gondolatnak a jelképezésére, hogy az ember urrá lesz a természeti erőkön és megfékezi és szolgálatába fogja őket, a legalkalmatlanabb. A képzőművészet beszédessége nem változott, bármi új nagyszerűséget alkotott az ember és tárt föl a természet. Allegóriája, nagyotérvése, nagyszerűtmondása most is a régi. S Clark Ádám, a mikor művészi nyelven meg akarta toldani a maga tudós beszédét, azzal a régi szép, minden újszerű frazeológiától idegenkedő művészeti beszédességgel élt. Oroszlánokat tervezett a hidfökre, mint az emberi és természeti monumentalitás őreit. Mint a hogy oroszlánal allegorizáljuk a szabadságot és a zsarnoki erőt, és mindent, a miben valami nagyszerűség, nagyméretűség, rendkívüliség van. S a többi allegória is régi, hagyományos, örökletes. Elmegyünk az új, a nagy gazdagság mellett, s nem akarjuk észrevenni. Elszalasztjuk a legszebb, az új életből, az új nagyszerűségekben elrejtett, az új érdekességekből, az új életközönségességekből levont és a mai megértések és megérzések körében meglátott jelképeket.
